

Nuo dalyvavimo proto sąvokoje prie dalyvavimo pasaulio įvykyje

Augustinas DAINYS

Lietuvos edukologijos universitetas

Filosofijos katedra

T. Ševčenkos g. 31, LT-03111 Vilnius

augustinas.dainys@gmail.com

From Participation in the Concept of Reason towards Participation in the Event of the World

Santrauka

Straipsnyje aptariami du alternatyvūs žmogiškosios būtybės buvimo būdai: dalyvavimas proto sąvokoje ir dalyvavimas pasaulio įvykyje. Teigiama, kad tradicinė Vakarų filosofija nuo Parmenido ir Platono iki R. Descartes, I. Kanto ir G. Hegelio gali būti apibūdinama kaip dalyvavimas proto sąvokoje. Šiai tradicijai būdingas siekis pasaulio daiktus pajungti proto sąvokai ir pagal jos projektą perdaryti, keisti pasaulį. Tai nulėmė ekologinę katastrofą. Šią katastrofą galima įveikti tik pakeitus paradigmą ir perėjus

prie dalyvavimo pasaulio įvykyje paradigmos. Remiamasi A. Badiou įvykio samprata, kuri priešinama Descarteso įvykio sampratai. Rodoma B. Spinozos monistinės filosofijos svarba mūsų epochai, kurią ištyko ekologinė katastrofa. Šiai filosofijai nebūdingas karas tarp daiktų ir minčių, nes ir mintys, ir daiktai yra tą patį Dievą arba Gamtą išreiškiantys atributai, kurie nekonfliktuoja vienas su kitu.

Esminiai žodžiai: sąvoka, įvykis, dualizmas, monizmas, priežastingumas, nepriežastinė visata.

Summary

This paper discusses two alternative ways of being of the human creature: participation in the concept of reason and participation in the events of the world. It is argued that the traditional Western philosophy from Parmenides and Plato to R. Descartes, I. Kant and G. Hegel can be described as participation in the concept of reason. This tradition is characterized by the goal to assimilate things to the world by concept of reason and in accordance with a project reason, to change the world. This led to the ecological catastrophe. We can overcome ecological catastrophe successfully only when we change the paradigm and shift to the

paradigm of participation in the events of the world. The article is based on A. Badiou's conception of event which is contrasted with Descartes' conception of the event. Argumentation of the article shows the importance of B. Spinoza's monistic philosophy for our epoch, which is struck by the ecological disaster. This philosophy is not characterised by the war between things and thoughts, because both thoughts and things are attributes expressing the same God or Nature and are not in conflict with one another.

Keywords: concept, event, dualism, monism, causality, causeless universe.

Įvadas

Vakarų filosofijoje galime atsekti mąstymo tradiciją, kurią pačiu bendriausiu būdu galime vadinti dalyvavimu proto sąvokoje. Pavyzdžiui, senovės Graikijos filosofas Parmenidas pasakė, kad „mintis ir tai, apie ką mąstoma, yra tas pats“ (Парменид, 1989, 297). Kai mes persikeliamo į naujuosius amžius ir įsižiūrime į I. Kanto ir G. Hegelio filosofijas, atrandame tikrovės subordinaciją protui ir daiktų

pilyginimą mintims. Hegelis sakė, jog „tai, kas protinga, yra tikroviška; ir kas tikroviška, yra protinga“¹ (Hegel, 2000, 37). Vakarų filosofijoje matome tendenciją pripažinti, kad tikrovė yra mąstymas. Toks tikrovės suvokimo būdas sukūrė modernųjį mokslą ir technologijas, o pastarosios modernųjį pasaulį

¹ Was vernünftig ist, das ist wirklich; und was wirklich ist, das ist vernünftig. (Lietuviškas vertimas, atsižvelgiant į originalą, pakeistas. - A. D.)

su mašinomis, medicina, kompiuteriais, internetu. Tačiau drauge pasaulį atvedė prie ekologinės katastrofos. Ir kai bandomė ją įveikti, matome, kad Vakarų mąstymas, atstovaujamas Parmenido, Platono, Kanto ir Hegelio, negali mums padėti, nes mes išvelgiame pastangą pajungti gamtą protui ir, remdamiesi protu, perdirbti ar sunaikinti gamtos daiktus. Norint įveikti ekologinę katastrofą, mums reikia naujos mąstymo paradigmos.

Šis straipsnis parašytas, ieškant naujos mąstymo paradigmos, kuri leistų žmonėms gyventi harmoningai su gamta. Galėtume pasakyti, kad ekologinė katastrofa prasidėjo ne XX amžiuje, bet jos šaknys glūdi giliai graikų filosofijoje, Parmenido ir Platono mąstyme. Pasak pastarojo, šis daiktų pasaulis – „šešėlių karalystė“, ir mes turime jį įveikti, siekdami dalyvauti proto idėjose. Bet tam, kad įgytume ekologinio jautrumo, negalime įveikti šio pasaulio ir gamtos. Mes turime išmokti puoselėti gamtos daiktus ir pripažinti jų teisę būti anapus mūsų proto.

Tad dalyvavimo proto sąvokoje ar idėjoje tradicijai šiame straipsnyje priešinamas dalyvavimas pasaulio įvykyje. Esame dėkingi fundamentaliems Alaino Badiou darbams, ypač traktatui *Būtis ir įvykis*, kurie mums davė kalbą mąstyti įvykį, kuris, pasak Badiou formuluočių, yra savireferentiška aibė, draudžiama ontologijos. Tad mąstydami įvykį išeiname anapus ontologinio mąstymo, kurio pradininkai yra Parmenidas ir Platonas. Jų mąstyme atradome prasidėjusius ankstyvus pokyčius, kurie nulėmė XX amžiaus katastrofas.

Fenomenologinės pratybos: stalo patyrimas

Kai aš, sėdėdamas savo kambaryje, žiūriu į šį stalą ir matau jį kaip tipišką stalų aibės atstovą, tada nedalyvauju šio stalo tikrovėje, bet dalyvauju jo sąvokoje. Būtent antruoju atveju turiu savo prote stalo idėją ir dalyvauju idėjoje, kurią vadinu stalo sąvoka. Paprastai, kai matome stalą, pajungiamo daiktišką stalą jo sąvokai ir matome ne šį nepakartojamą stalą, bet jo vaizdinį mūsų prote, kuriam atstovauja stalo sąvoka. Stalo sąvokos reikšmė apima bendrą visų stalų vaizdinį, jungiantį bendrus stalų bruožus. Taigi stalo sąvokos reikšmė yra visų praeities, dabarties ir ateities stalų bendrų bruožų rinkinys. Kai jis, būdamas mano proto vaizdinys, įsiterpia tarp manęs ir stalo, tada primeta save mano stalo matymui. Savo protuose mes turime stalų vaizdinius. Susidūrę su daiktiškais stalais, projektuojame šiuos vaizdinius į tikrovę ir matome ne tikrovę, susidedančią iš vienkartinį atskirybių, bet bendrybes, ir šios bendrybės,

esančios mūsų protuose, neleidžia mums įsižiūrėti į atskirybes. Dalyvaujamas stalo sąvokoje ir žiūrėdamas į daiktišką stalą iš sąvokos kaip bendrybės perspektyvos, aš nematau stalo kaip vienintelio ir nepakartojamo daikto, bet regiu stalo sąvokos suprojektuotą objektą, kurio vienkartinumą ir nepakartojamumą nutrynė sąvokos bendrybiškumas. Galima klausti, kas nutinka, kai patiriame nuostabą? Aristotelis sakė, kad nuostaba yra filosofavimo šaltinis. Didžioji dalis mūsų patyrimo yra nefilosofinė, nes vyksta dalyvaujant proto sąvokose ir prasilenkiant su vienkartiniais ir nepakartojamais daiktais. Mes nesistebime, bet projektuojame savo proto vaizdinius į tikrovę ir matome tai, ką sukuria šie vaizdiniai. Taigi dalyvaujame tikrovės nuošalėje. Tikrovės nuošalę konstituuoja dalyvavimas proto sąvokoje. Norėdami dalyvauti tikrovėje, turime išsivaduoti iš dalyvavimo proto sąvokose. Stalo, kaip vienkartinio ir nepakartojamo daikto, matymas randasi, kai nustojama dalyvauti stalo sąvokoje ir iškrentama iš dalyvavimo sąvokoje. Tik tada, kai iškrentama iš dalyvavimo proto sąvokoje, stalas yra matomas ir patiriamas tiesiogiai. Tada ištinka nuostaba. Daiktų lygiu pasaulyje viskas vienkartiška ir nepakartojama. Vadinas, užtenka sąmonei išsivaduoti iš bendrybių ir nužengti į daiktų sritį, ir dėl to ji patirs nuostabą.

Sąvokos vienareikšmiškumas ir pasaulio daugiareikšmiškumas

Sąvoka yra aibės esinių, kurie įvardijami šia sąvoka, bendrinė forma, kuri išreiškia šiuos esinius kaip atskirą rūšį, giminę ar klasę. Kitais žodžiais tarus, sąvoka yra esinius apimanti ir apjungianti bendrybė. Pavyzdžiui, rožės sąvoka apima aibę visų buvusių, esamų ir būsimų pasaulio rožių. Kiekviena rožė yra vienintelė ir nepakartojama, tačiau jos sąvoka nutrūna kiekvienos tikroviškos rožės nepakartojamumą ir kuria bendrybišką rožės vaizdinį, kuris apima visas vieninteles ir nepakartojamas pasaulio rožes. Šis rožės sąvokos bendrybiškumas ir universalumas kuria rožės sąvokos vienareikšmiškumą. Rožės sąvoka vienareikšmiškai įvardija visas pasaulio rožes, nesvarbu, kokia yra tikroviškų pasaulio rožių įvairovė: koks jų žiedo pavidalas, žiedlapių spalva, kvapas, stiebo aukštis, spygliai ir t. t. O pasaulis yra neišvengiamai daugiareikšmis: jo esinių daugis yra vienintelių ir nepakartojamų esinių daugis, kurie, jei įsižiūrėsime į kiekvieną iš jų, nesiduoda subendrinami. Tačiau protas, kad galėtų orientuotis daugiareikšmiame pasaulyje, subendrina pasaulio esinių daugiareikšmiškumą nutrindamas jų nepakartojamumą ir apjungdamas į sąvokos bendrybę ir juda

bendrybiškomis ir vienareikšmiškomis sąvokomis. Proto susidūrimas su pasaulio daiktais yra vienareikšmiškumo susidūrimas su daugiareikšmiškumu. Tačiau protas, a priori žiūrėdamas į pasaulį per sąvokų akinius, daugiareikšmį pasaulį mato vienareikšmiškai. Su rože susiduriama kaip su rožių rūšies bendrybe, apimančia visas pasaulio rožes, o ne kaip su šia vienintele ir nepakartojama rože.

Kantas garsiojoje savo ištaroje, kad „mintys be turinio – tuščios, stebiniai be sąvokų – akli²⁴“ (Kant, 2013, 96), parodė abipusę priklausomybę tarp proto sąvokų ir iš pasaulio ateinančio turinio, kuris sąvokas padaro prasmingas, o sąvokos iš pasaulio ateinančius stebinius paverčia aiškiais. Sąvokos artikuluoja pasaulio esinių matymą. Iš daugiareikšmio juslės duoto pasaulio sukuria vienareikšmes tikrovės schemas, kurių padedamas žmogus gali orientotis pasaulyje. Pavyzdžiui, iš spalvų, linijų ir formų daugiareikšmio mirgėjimo tiesioginio patyrimo sraute, protui ant jo užmetus sąvokų tinklelį, sukuriami gatvė, vedanti Katedros, varpinės ir pilies link. Jei nebūtų sąvokų kuriamo pasaulio vienareikšmiškumo, žmogus sutriktų daugiareikšmiame patyrimo Herakleito sraute, kuris viso labo yra tik patyrimo teikiama artikuluotų pasaulio esinių statybinė medžiaga. Iš jos protas, padedamas sąvokų tinklelio, padaro pasaulį artikuluotą, skulptūrišką ir racionalų. Tad sąvokos vienareikšmiškumas ir patyrimo srauto daugiareikšmiškumas yra du priešingi poliai. Jų sąveikoje kristalizuojasi artikuluotas pasaulis, kuris yra vidurys tarp stabilumo ir chaoso. Proto sąvokos yra daiktų kalbinės formos, kurios pripildomos patyrimo srauto turinio, ir, taip žvelgiant į pasaulį, jis atsiveria kaip artikuluota ir harmoninga visuma. Tad dalyvavuti proto sąvokose yra neišvengiama kaip trumparegiui yra neišvengiami akiniai, jei norima orientotis pasaulyje.

Antras teiginys (Traktatas, 1.1), kuriuo L. Wittgensteinas pradeda *Loginį-filosofinį traktatą*, skamba taip: „Pasaulis yra faktų, bet ne daiktų visuma.“ Šiam filosofui faktai yra tai, kas egzistuoja už proto ir yra savarankiška duotybė. Apie faktus protas susidaro vaizdą. Būtent šis vaizdas yra prasminga mintis. *Traktato* Wittgensteinas dar buvo naivus realistas, kai pripažino savarankišką faktų egzistavimą. Vėliau to *Filosofiniuose tyrinėjimuose* neliks. Mūsų tyrimas nepripažįsta savarankiško faktų statuso ir egzistavimo anapus proto. Nėra fakto, kaip objektyvios duoties, anapus subjekto proto. Faktas yra padaromas subjekto įvardijant tikrovę. Skirtingi tos pačios tikrovės fragmento įvardijimai sukuria

²⁴ Gedanken ohne Inhalt sind leer, Anschauungen ohne Begriffe sind blind.

skirtingus faktus. Ar Saulė sukasi aplink Žemę, ar Žemė sukasi aplink Saulę – tai priklauso nuo įvardijimo sistemos. Faktai kuriami subjekto įvardijant tikrovę, ir jie yra subjekto susidarytas pasaulio vaizdas. Mūsų tyrime nelieka susidvejinimo tarp pasaulio faktų ir apie juos subjekto susidaryto vaizdo. Subjekto įvardijančiu judesiu susidarytas pasaulio vaizdas ir yra faktas. Kitaip nei Wittgensteinas, mes nemanome, kad apie anapus proto esančius faktus galima susidaryti vaizdą. Anapus proto įvardijančių galių yra Heraklito srautas, sudarytas iš pirminių pasaulio juslinių išpūdžių. Faktų objektyvumas tėra subjektų bendruomenės susitarimas dėl subjektų vaizdinių universalumo ir galiojimo visiems subjektų bendruomenės nariams. Faktai yra subjektų intersubjektyvūs vaizdiniai.

Kasdienis gyvenimas yra abstrakčiausias ir klostosi dalyvaujant vienareikšmėje sąvokoje, nes žmonės gyvendami naudojami reikmenų pragmatinėmis funkcijomis. Vartodami reikmenį, į jį, kaip į unikalų ir nepakartojamą daiktą, neišsiūrimo, nes jei mėgintume kiekvieną kartą, kai naudojames reikmeniu, išsiūrėti į šio daikto vienkartinumą, kuris transcenduoja jo pragmatinę funkciją, paprasčiausiai negalėtume gyventi kasdienybėje. Pavyzdžiui, mineralinio vandens buteliukas kasdienybėje egzistuoja kaip abstrakti funkcija: tai galimybė atsigavinti atsigėrus mineralinio vandens. Bet kai pragmatinė funkcija išnaudojama, buteliukas metamas į rūšiavimo konteinerį net nesusimąstant apie jo kaip šio, vienintelio ir nepakartojamo, daikto galimybę. Taip yra su visais kasdienio naudojimo daiktais. Mes tiesiog negalime jiems leisti būti vieninteliais ir nepakartojamais, nes tada negalėtume funkcionuoti įprastybėje ir kasdienybėje.

Vartojant Deleuze'o kartotės ir skirties terminus, galima pasakyti, kad sąvokos vienareikšmiškumas, nuolat kartojamas socialinėse praktikose, kuria įprastybė. Ji yra vienareikšmiškumo kartotė. Visuomenė reprodukuoja save versdama savo narius nuolat kartoti socialines normas: būk mandagus, nevok, nesmurtauk. Šios visuomenės normos, nuolat kartojamos, sutvirtina visuomenę. O tie individai, kurie atsisako jas kartoti, yra disciplinuojami ir baudžiami. Visuomenės pokyčiai ir revoliucijos įvyksta kaip skirtys vienareikšmiškumo kartotėse. Per skirtį kartotėje į visuomenę ateina naujovės. Naujovė, kaip pertrūkis įprastybėje, yra įvykis. Jis pertraukia įprastybę atverdama naujovę. Ilgiainiui šį įvykį, kaip naujovę įprastybėje, visuomenė įsisavina ir paverčia norma. Todėl jis virsta kartote, kuriančia įprastybę. Tai tęsiasi iki kito naujoviško įvykio kaip skirties kartotėje.

Priėjome prie antrosios straipsnio temos – dalyvavimo įvykyje. Bet iš pradžių reikia aptarti jau esamas Descarteso ir Badiou įvykio sampratas.

Descarteso ir Badiou įvykio sampratos

Galime skirti du įvykio tipus: kartezietišką ir Badiou įvykio sampratą. Dekartiška įvykio samprata kyla iš tikrovės hierarchijos ir skirtumo tarp mažančiosios ir tšiosios substancijų, kai tšioji substancija paklūsta mažančiosios substancijos vadovavimui ir įsakinėjimui. Tiesioginis šio vadovavimo padarinys – įvykis pasaulyje: ar tai būtų pajudinta ranka, kuriai pajudėti įsakė mano protas, ar pasodintas arba nukirstas medis, kaip tiesioginė minčių projekto pasekmė. Dekartiški įvykiai – tai įgyvendinti minčių projektai pasaulyje, virstantys racionaliai pakeistomis pasaulio dalykų padėtimis. Šią sampratą pavadinsime šurkščia įvykio samprata, nes ji yra racionalaus minčių projekto įgyvendinimas pasaulyje radikalai jį pertvarkant. Ekologinė katastrofą, ištikusią pasaulį, nulėmė ta aplinkybė, kad pasaulio pramoninių visuomenių mentalitetas yra didžia dalimi kartezietiškas. Tokį jį įsisavino net tos visuomenės, kurios tiesiogiai nėra vakarietiškos. Vakarų pramonės revoliucija, vėliau persimetusi į Azijos žemyną, liudija, kad Vakarai išplatino pasaulyje kartezietišką, arba priežastinę, mąstymo ir veikimo pasaulyje paradigmą.

Karteizianizmas yra tokia filosofinė paradigma, kurioje, kaip mažančiosios ir tšiosios substancijų dualizmo pasekmė, tarp mąstymo ir daiktų žioji praraja, kurianti nesantaiką tarp minčių ir daiktų. Mintys nori įsisavinti gamtos daiktus, juos paversdamos įgyvendinto minčių projekto atitikmeniu. Gamta yra svetima mąstymui, bet protas nori perkeisti gamtos daiktus tam, kad jie atitiktų proto tvarką. Pavyzdžiui, vėlyvučiu sovietmečiu Sovietų Sąjungos vadovybė sukūrė planą pakeisti Sibiro upių kryptį. Taip iš šiaurės jūrų būtų tiekiamas vanduo žemdirbystės laukams pietuose. Tik dėl persitvarkymo ir sovietų imperijos subyrėjimo šio projekto Sovietų Sąjungos vadovybė nespėjo įgyvendinti. Jei tai būtų padaryta, būtų įvykusi visuotinė ekologinė katastrofa. Taigi protas kuria idėjas, projektus ir pertvarko gamtą, kad ji atitiktų šias idėjas ir projektus. Pakartodami dar kartą pasakysime, kad kartezietiškas įvykis yra šurkščius, nes jis yra mintis, transformuota į veiksmą, ir veiksmas, transformuotas į daiktą, kurio statusas yra dirbtinis. Kartezietiškas įvykis yra tiltas, kuris jungia protą ir kūną (daiktą). Garsiausias kartezinės įvykio samp-

ratos šalininkas XX amžiaus analitinėje filosofijoje buvo Donaldas Davidsonas.

Davidsonas veiksmu laiko pasaulio daiktų padėties perkeitimą, turintį savo priežastį, – proto racionalizaciją, kurią mes vadinsime tiesiog mintimi arba intencija, atitinkančia veiksmą. Taigi veiksmas yra toks įvykis, kuris turi jį paaiškinančią mintį ar intenciją. Intencija, lydinti veiksmą, skiria jį nuo chaotiškų judesių, kurių nelaikome artikuliuotu veiksmu. Davidsonas pateikia pavyzdį: „Aš spragteliu mygtuką, įjungiu šviesą ir apšviečiu kambarį. Man nežinant, įspėju vagį, kad esu namie. Šiuo atveju aš nepadariau keturių dalykų, bet tik vieną, kurio keturi aprašymai buvo pateikti. Aš spragtelėjau mygtuką, nes norėjau įjungti šviesą, ir sakydamas, kad norėjau įjungti šviesą, paaiškinu (nurodau priežastį, racionalizuojau) savo spragtelėjimą. Bet, pateikdamas priežastį, neracionalizuojau nei vagies įspėjimo, nei kambario apšvietimo“ (Davidson, 2001, 4). Taigi, pasak Davidsono, veiksmą padaro veiksmu ir atriboja nuo chaotiškų judesių jo intencija, kuri racionalizuoja agento judesius, paversdama artikuliuotu veiksmu. Tačiau mums svarbu tai, kad veiksmas yra toks intencionalus įvykis, kuris turi uždavinį keisti pasaulio dalykų padėtis. Analizuojant veiksmą, galima skirti: 1) intenciją ką nors keisti pasaulyje; 2) pradinę pasaulio dalykų padėtį iki keitimo; 3) intencionalaus veiksmo pakeistą pasaulio dalykų padėtį. Tačiau ar galimas ne racionalus veiksmas, nutinkantis pasaulyje ir jį keičiantis pagal išankstinę intenciją, bet spontaniškas dalyvavimas tikrovėje, virstantis nenumatytu įvykiu, radikalai pakeičiančiu visas ankstesnio subjekto nuostatas, įsitikinimus ir tikėjimus, paversdamas jį nauju subjektu, kurio tolesnis gyvenimas skleisis kaip ištikimybė nutikusiam įvykiui. Šioje vietoje pereiname prie Alaino Badiou, „prancūzų Russello“, įvykio sampratos, kurią vadiname subtilia.

Badiou ontologija, išdėstyta fundamentaliame veikalė *Būtis ir įvykis*, grindžiama matematine aibių teorija, kurią pradėjo kurti Georgas Cantoras. Vėliau ją labai išplėtojo kiti matematikai. Cantoras rado būdą, kaip matematine kalba aprašyti begalinius daugius (begalybių yra ne viena, bet daug). Vieną iš Cantoro pagrindinių idėjų galima suformuluoti taip: kiekvienos aibės poaibių aibė yra didesnė už pačią aibę. Jei ant stalo guli penki obuoliai, tai iš tų penkių obuolių grupių derinių bus 32 variantai, kai grupė yra bet koks tų obuolių rinkinys. Tad 32 yra daugiau už 5. XX amžiaus pirmajame dešimtmetyje aibių teorija buvo viena labiausiai diskutuojamų matematinių teorijų. Analitinės filosofijos pradininkas Bertand'as Russellas irgi dalyvavo šioje diskusijoje. Jo indėlis į aibių teoriją yra tvirtinimas, kad aibė negali būti

savo pačios elementu. Šias įžvalgas jis išdėstė 1908 metais paskelbtame traktate *Matematinė logika, pagrįsta tipų teorija* (Russell, 2007). Traktate Russellas sprendė melagio paradoksą. Epimenido Kretiečio teiginys, kad visi kretiečiai melagiai, apima ir Epimenidą Kretietį, sakantį šį teiginį, todėl reikia pripažinti, jog jis meluoja, sakydamas, kad visi kretiečiai yra melagiai. Epimenido Kretiečio toks teiginys – aibės, kuri yra savo pačios elementas, atvejis. Vaizdžiai nusakant Russello paradoksą, galima teigti, kad pastatas yra sumūrytas iš plytų, bet atskira plyta nėra pastatas. Russellas melagio paradoksą siekė spręsti kurdamas tipų teoriją, kurios pagrindinė mintis – sukurti skirtingų teiginių tipų hierarchiją. Epimenido Kretiečio teiginys, kad visi kretiečiai – melagiai, yra ne to paties tipo teiginys kaip kitų kretiečių išsakomi teiginiai, kurie apkaltinami melagingais, nes jis tipų hierarchijoje yra vienu aukštu aukštesnis už kretiečių teiginius. Taip išvengiama aibės, kuri yra pati savo elementas.

Badiou sako, kad „matematika yra būties kaip būties mąstymas“³ (Badiou, 1998, 55). Badiou ontologijos pagrindinė naujovė yra matematinių teorijų taikymas apmąstant būtį. Kaip būties mąstytojas, šiuo požiūriu jis nėra M. Heideggerio, iškelusio uždavinį prisiminti ir mąstyti būtį, epigonas, nes rado naują priegią prie būties mąstymo. Heideggeris gręžėsi į poetų ištarms kaip būties tiesos liudijimus, o Badiou atsigręžė į matematiką, tvirtindamas, kad matematika yra ontologija. Kaip įvykio mąstytojas, Badiou teigia, jog ontologija draudžia įvykį. Jis visuomet nutinka anapus būties, todėl, anot Badiou originalios ištaros, jis yra trans-būtis (trans-être).

Badiou pateikė įvykio matemą. Tai Russello reikalavimo, kad aibė negali būti savo pačios elementas, apvertimas. Įvykis, pasak Badiou, yra savireferentiška, pati save grindžianti, aibė, tokia aibė, kuri yra savęs pačios elementas. Pateikiame supaprastintą Badiou įvykio matemą: $X \in X$. Ją reikia skaityti taip: X priklauso X . Badiou įvykio samprata grindžiama tikrovės savireferentiškumu. Iš jo gimsta įvykis. Badiou įvykis nurodo į save kaip į vienintelę jį grindžiančią tikrovę ir pagrindą. Žiūrint iš kitos pusės, Russello reikalavimo matema gali būti suformuluota taip: $X \notin X$ ir gali būti skaitoma taip: X negali priklausyti X . Jei laikysimės Badiou požiūriu, kad matematika yra ontologija, tai šiuo požiūriu Russello tipų teorija yra būties, kuri draudžia įvykį, teorija.

Badiou įvykis nėra sąlygotas priešasčių, kaip tai būdinga Descarteso įvykiui. Badiou visata nėra priešastinė visata, kurioje vyrautų priešasčių nulemti įvy-

kiai. Gamtoje vyrauja įvairūs akli priežastingumai, nulemiantys įvykius. Tačiau gamtos įvykiai, turintys savo priešastis, nėra įvykiai tikrąja to žodžio prasme. Badiou įvykių horizontas yra istorija. Jis atsisako istorinį įvykį aiškinti socialinėmis, ekonominėmis, kultūrinėmis ar psichologinėmis priešastimis. Istorija yra įvykių, priešingų gamtos ciklams, sanauja: tokių kaip graikų demokratijos ar filosofijos atsiradimas, Prancūzijos revoliucija, Paryžiaus komuna ar 1968 metų studentų bruzdėjimai. Kiekvienas įvykis apreiškia vienkartinę tiesą. Todėl įvykio dalyviui lieka įsipareigoti nutikusiam įvykiui, kaip tai darė Platonas po Sokrato teismo, įsipareigojęs Sokrato asmeniui, ar apaštalas Paulius, Kristaus prisikėlimo akivaizdoje įsipareigojęs Kristaus įvykiui. Todėl, nors pats Badiou to nesako, įvykis yra stebuklas, kuris apreiškia vienkartinę tiesą. Šis stebuklas gali nutikti tik anapus būties, kuri draudžia įvykį. Tad, mąstant įvykį, netinka ontologinio mąstymo prielaidos. Ontologinis mąstymas yra organinis mąstymas, mąstantis tikrovę kaip organizmą, kurio dalys ir organai susaistyti priklausomybės ryšiais ir dera tarpusavyje. O Badiou įvykio mąstymas, nutinkantis anapus būties, yra istorinis ir socialus. Badiou įvykis – istoriją ir socialumą steigianti nutiktis. Istorijos ir socialumo kaip įvykių horizonto apmąstymo metodą Badiou taiko marksizmą ir maoizmą. Pastarasis iš pirmo žvilgsnio atrodo kaip keistuolio filosofijos profesoriaus akibroktas ar ekscentriškumas, tačiau jei įsimąstome į tokią įvykio filosofiją, tai ši keistenybė pasirodo kaip įvykio filosofo nuoseklumas.

Badiou įvykio sampratą pavadinome subtilia. Pagal ją įvykis tiesiog įvyksta. Jis yra nuotykis, kurio neįmanoma numatyti. Karteziškai įvykio sampratai mintis, kuri ateityje pavirs veiksmu, yra šio veiksmo, kaip įvykio, priešastis. Suprasti įvykį yra suprasti jo priešastį. Bet, pasak Badiou, įvykis yra savo paties priešastis. Pagal Badiou įvykis – aibė, kuri yra savo pačios elementas. Kai įvykis pasirodo, jis pasirodo iš nieko ir nueina į nieką. Jis negali būti redukuotas į mintį kaip įvykio priešastį. Taigi pagal subtilią sampratą įvykis yra nuotykis, kurio negalima numatyti. Tai neturi nieko panašaus į kartezišką įvykio sampratą, kai nusprendžiama pakeisti upės kryptį ir pakeičiama jos kryptis. Tai panašiau į graikų demokratijos atsiradimą, kas yra stebuklas. Graikų demokratijos atsiradimas yra subtilus įvykis. Tai tiesiog nutiko, yra slėpinys. Jį reikia tiesiog priimti. O ekonominiai, sociologiniai, istoristiniai aiškinimai tiesiog vulgarizuoja šį įvykį.

Karteziška paradigma nuolatos kovoja tarp mąstymo ir daiktų. Protas nori suvesti daiktų įvairovę į proto vienovę. Bet ši vieniška proto plotmė

³ Mathématique est la pensée de l'être en tant qu'être.

yra svetima nepakartojamiems daiktams. Protas nori užkariauti daiktų realybę, nes jam daiktai yra svetimybė. Mąstymas nori užgrobti gamtą, tačiau ji siekia išsprūsti iš tokių proto pastangų. Hegelis šį naikinimą pavertė filosofiniu principu, sukurdamas negatyvumo sampratą. Hegelio filosofijoje negatyvumas verčia judėti savimonę absoliutaus žinojimo link. Šio vyksmo metu protas įveikia atskirus daiktus ir tampa absoliučiu žinojimu. Vakarų filosofija buvo svetima ir priešiška gamtai, norėjo ją užkariauti. Kartezietiška įvykio samprata, kuri subordinuoja įvykį proto priežastims ir neleidžia, kad įvykis būtų spontaniškas ir nenumatytas, kaip pasekmė gamtą pajungia protui. Toks mąstymo būdas šiolaikinių pasaulį atvedė prie ekologinės katastrofos. Ekologinių katastrofų kilmė yra grynai vakarietiška, todėl ši filosofija turi prisiimti atsakomybę už ekologines katastrofas, nes mokslas atsirado iš filosofijos, o iš mokslo atsirado technologijos, kurios transformuoja pasaulį, naikindamos gamtą.

Įvykis, kaip trumpas sujungimas būtyje

Išdėstę kartezietišką ir badjuišką įvykio sampratą, pateiksime savo įvykio sampratą, kuri yra tolesnė Badiou įvykio sampratos plėtotė. Išvalgoms išdėstyti pasitelksime tradicinę iš Aristotelio perimtą krikščionišką tomistinę hierarchinę būties schemą. Žemiausioje būties hierarchijos pakopoje yra mineralai, aukščiau už juos yra augalai, po to gyvūnai, dar aukščiau žmogus, tada angelai, kuriuos Tomas Akvinielis vadina gynomis inteligencijomis, o aukščiausiai už visus, kaip būties hierarchijos viršūnė, – Dievas. Straipsnio autoriaus terminais sakant, įvykis yra trumpas sujungimas būtyje, kai tarp dviejų skirtingų būties hierarchijos pakopų įvyksta susijungimas. Pvz., išplaukiant iš krikščioniškos dogmos, Kristaus gimimas yra įvykis anapus būties, nes, Kristui gimtant, buvo sujungtas Dievas, kaip būties hierarchijos viršūnė, ir žmogus, kaip žemesnės būties hierarchijos pakopa: pasak krikščionybės teologų, Kristus yra tobulas Dievas ir tobulas žmogus viename. Būtis draudžia žmogui būti Dievu ir reikalauja užimti prideramą vietą tarp gyvūnų ir grynųjų inteligencijų. Dievo ir žmogaus tapatybė – įvykis anapus būties, ir jį draudžia būties hierarchija, kur Dievas ir žmogus turi savo vietą, ir ji gali būti įgyvendinta tik išėjus anapus būties. Kitas toks trumpas sujungimas būties hierarchijoje yra tvirtinimas Šv. Jono evangelijos prologe, kad Dievo žodis yra Dievas. Žodis ir Dievas nėra bendramačiai dalykai, tačiau jų tapatybė kuria krikščionybės įvykį, kuris yra Kristus. Metaforiškai

tarus, įvykis bus toks stebuklas, kai, pažiūrėję į plytą, iš kurių sumūrytas namas, joje randame tokį patį namą. Namas toje plytoje yra savo paties elementas, ir jį draudžia ontologija.

Norint geriau įsimažinti į įvykio slėpinį, verta brėžti skirtį tarp būties įvykio ir įvykio anapus būties. Būties įvykis nėra įvykis pirmaprade prasme, bet akla būtinybė. Pvz., lydekos maitinasi mažesnėmis žuvmis, bet kai praryja kuoją, nėra joks įvykis, o būties akla būtinybė. Šis būties įvykis, kurio nelaikome įvykiu, kyla iš gamtos dėsnių. Tai, kas nutinka pagal gamtos dėsnius, nėra įvykiai, nes juos nulėmė būties būtinybė. Dar kitaip sakant, kai lydeka praryja kuoją, tai nėra istorija, nes ne vienietinis įvykis, o yra įvykis, paklūstantis gamtos dėsniams. O įvykis yra tai, kas iškrinta ir išsilaisvina iš gamtos dėsnių tironijos. Jei įvyktų stebuklas ir sugauta lydeka prabilitų, paprašytų ją paleisti mainais už išpildytus norus, kaip nutinka pasakoje, tai būtų įvykis. Jis būtų vienietinis ir nutiktų anapus gamtos dėsnių, todėl jau būtų ne būties įvykis, bet įvykis anapus būties. Būtis ir gamtos dėsniai draudžia lydekoms kalbėti žmogaus balsu, tačiau jei, nepaisydama būties aklos būtinybės, lydeka prabilitų, tai būtų stebuklas ir įvykis, išsiveržęs iš gamtos dėsnių valdžios. Lydekos kalba būtų trumpa jungtis tarp gyvūno ir žmogaus hierarchijos pakopų, nes gyvūnas staiga įgytų žmogaus savybių ir būtų gyvūnas ir žmogus viename. Tai ir yra stebuklas.

Toks pat stebuklas yra graikų demokratijos išradimas, nors aplinkui vyravo tironijos. Būties hierarchija, draudžianti įvykį. Ji remiasi aukštesnių būties hierarchijos pakopų tironija žemesnėms būties hierarchijos pakopoms. Tad tironija kyla iš būties sandaros, kai atskiras individas subordinuojamas aukštesnei būties hierarchijos pakopai. Barbara Cassin, atgaivinanti sofistų mąstymą ir atmetanti platonišką bei heidegerišką ontologinį mąstymą ir tuo pagrindu ginanti demokratinį daugį, kaip antideokratinį požymį, atskleidžia tai, kad Platonas polį suvokė kaip sielą, kurios gebėjimai sudaro integruotą hierarchiją: žemesnės dalys paklūsta aukštesniųjų valdžiai (Cassin, 1992, 126). Cassin tokį polio modelį vadina organiniu ir susieja su ontologija. Būties modelis yra organizmas, kuris gyvena tik dėl jo dalių ir organų subordinacijos. Neatsitiktinai senojo pasaulio didžiausias ontologas Platonas ir naujojo pasaulio didžiausias ontologas Heideggeris rėmė tironijas. Toks jų gestas kilo iš siekio individą subordinuoti būčiai. O ši subordinacija yra prievartinė. Kaip tik jie abu pateisino socialinę prievartą, kuri yra analogas būties hierarchijos aukštesnių formų prievartos žemesnėms hierarchijos formoms. Kaip tik dėl to Platonas buvo Atėnų demokratijos priešininkas. Būtis draudžia

demokratiją ir individo laisvą apsisprendimą. Demokratijos išradimas senovės Graikijoje buvo įvykis anapus būties. Individo laisvas apsisprendimas taip pat galimas tik anapus būties, kuri yra akla būtinybė. Pasak Cassin, būties organinio modelio priešingybė yra piknikas – laisva laisvų žmonių šventė (Cassin, 1992, 131). Tokia šventė atitinka demokratinį žmonių būvį ir yra įvykis anapus būties.

Įvykis yra būties žaibas, kuris apšviečia istoriją apreišdamas vienetinę tiesą. Žaibas yra trumpas sujungimas, per kurį įvyksta skirtingais krūviais įsikrovusių debesų iškrova, o įvykis yra būtyje susikaupusių krūvių iškrova. Tapdama įvykiu ji apreiškia vienetinę tiesą, kurią sanaupta yra istorija. Reikia skirti didžiuosius ir mažuosius įvykius. Didysis įvykis turi reikšmę visai žmonių bendrijai. Tokio įvykio pavyzdys galėtų būti demokratijos išradimas senovės Graikijoje. Šiuolaikinių Vakarų valstybių tapatybė apibrėžiama ištikimybės graikų demokratijos išradimo įvykiui. Mažasis įvykis turi reikšmę paskiro žmogaus gyvenime. Tokio įvykio pavyzdys galėtų būti Kristaus pasirodymas krikščionių persekiotojui Sauliui kelyje į Damaską. Pasak Badiou, žmogiškasis subjektas yra konstituojamas ištikimybės jį pakeitusiam įvykiui. Taip krikščionių persekiotojas Saulius, pasirodžius Kristus vizijai, įsipareigojo šiam įvykiui ir virto apaštalu Pauliumi. Toks įsipareigojimas buvo lūžis krikščionių persekiotojo Sauliaus gyvenime, pakeitęs jo nuostatas ir gyvenimo būdą. Įsipareigojęs šiam įvykiui Paulius virto ankstyvosios krikščionių bažnyčios subtiliu politiku ir krikščioniškosios žinios skleidėju, vadinamu „tautu apaštalu“. Tolesnį gyvenimą jis paskyrė misijų kelionėms ir rašyti laiškam, kurie pateko į krikščionybės kanoną. Ši veikla prisidėjo prie to, kad krikščionybė ankstyvaisiais mūsų eros amžiais įgijo Vakarų pasaulyje vyraujančios religijos statusą.

Dalyvavimas pasaulio įvykyje

Šį skirsnį pradėsime pasitelkę dalyvavimo įvykyje aprašymą iš Marcelio Prousto romano *Svano pusėje*, garsiojo septynių romanų ciklo *Prarasto laiko beieškant* pirmosios dalies.

M. Prousto septynių romanų ciklo *Prarasto laiko beieškant* pagrindinio veikėjo Marcelio vaikystė praėjo vakarais išgyvenant mamos atsisveikinimo bučinio dramą. Jis labai norėjo, kad vakare prieš užmiegant jį pabučiuotų mama, kuri savo ruožtu dažnai būdavo užsiėmusi – bendravo su šeimos svečiais ir ne visada jai pavykdavo tai padaryti. Galima būtų sakyti, jog jaunas Marcelis turėjo įkyrią idėją – vakarinį mamos bučinį ir, kol ji nevirsdavo realybe,

From Participation in the Concept of Reason towards Participation in the Event of the World

tol nenurimdavo ir neužmigdavo. Ši įkyri idėja – Marcelio dalyvavimo vakarinio bučinio sąvokoje padarinys. Vakarinio bučinio sąvoka, kurioje dalyvavo Marcelis, virsdavo realybe, kai prisišaukdavo mamą ir priversdavo jį pabučiuoti. Tad mamos vakarinis bučinytis – tai dekartiškas įvykis, kurio sampratą mes pavadiname šiurkščia, nes jis įvyksta, kai sąvokos vienareikšmiškumas padaro pasaulį vienareikšmį, ar, tarus kitais žodžiais, kai priverčiama, kad galvoje esančią sąvoką atitiktų pasaulio įvykis, kuris tam tikra griežta prasme kyla iš subjekto prievartos pasauliui, nes pasaulis priverčiamas atitikti proto sąvoką. Čia iš dalyvavimo sąvokoje žengiama į dalyvavimą įvykyje (bučinyje), bet šiuo atveju dalyvavimas sąvokoje yra dalyvavimo pasaulio įvykyje priežastis. Dalyvavimą sąvokoje su dalyvavimu pasaulio įvykyje sieja priežastingumo ryšys. Tai priežastinė įvykio samprata. Tačiau Proustas aprašo vieną visai kitos prigimties įvykį, kuris jau nėra dekartiškas, bet labiau atitinka subtilią įvykio sampratą.

„Ilgus metus man iš Kombrė egzistavo niekas daugiau, tik mano gulti ėjimo scena ir drama, bet vieną žiemos dieną, kai parėjau namo sušalęs, mama, tai matydama, pasiūlė man arbatos, nors šiaip aš jos negerdavau. Iš pradžių atsisakiau, paskui, nežinau kodėl, apsigalvojau. Ji liepė atnešti man vieną iš tų nedidelių ir putlių mažosiomis madlenomis vadinamų pyragaičių, kurie atrodo nulieti rantytose švento Jokūbo moliuskų geldutėse. Ir netrukus, prislėgtas niūrių dienos įspūdžių ir nelinksmo rytojaus perspektyvos, aš mašinaliai pakėliau prie lūpų šaukštelį arbatos su įmerkту pyragaičio gabalėliu. Vos tik arbatos gurkšnis su pyragaičio trupiniais palietė gomurį, aš krūptelėjau ir suklausau – manyje vyko kažkas nepaprasto. Užliejo neapsakomas malonumas, su niekuo nesusijęs, be aiškios priežasties. Nuo jo visos gyvenimo staigmenos man tapo nesvarbios, jo smūgiai – neskaudūs, jo trumpumas nerealus – tas malonumas veikė mane taip, kaip veikia meilė, ji pripildė mane brangios substancijos: ar gal veikiau ta substancija buvo ne manyje, ji buvo manimi. Nebesijaučiau menkas, atsitiktinis, mirtingas. Iš kur galėjo ateiti į mane šis galingas džiaugsmas?..

Ir staiga prisiminimas atgijo. Tasai skonis – tai tetos Leoni pyragaitis, kurio gabalėliu ji sekmadienio rytą Kombrė, kai užsukdavau jos pasveikinti (mat sekmadieniais aš ligi Mišių niekur iš namų neidavau), mane pavaišindavo, sumirkusi savo arbatoje ar liepžiedžių nuovire...

Ir vos tik pažinau skonį liepžiedžių arbatoje pamirkyto pyragaičio, kuriuo mane vaišindavo teta (nors dar nežinojau ir tik daug vėliau suvokiau, kodėl tas prisiminimas mane pradžiugino), tuojau pat senas

pilkas namas fasadu į gatvę, kur buvo tetos kambarys, prisišliėjo lyg teatro dekoracija prie sodan atgręžto fligelio, pastatyto už jo mano tėvams (tą nukirstą sieną aš ligi tol ir teregėdavau); o su namu – ir miestas bet kuriuo paros metu ir bet koku oru, aikštė, kur mane siūsdavo prieš pusryčius, gatvės, kuriomis vaikščiodavau, keliai, kuriais eidavome, jei būdavo gražu“ (Proust, 2013, 39–42).

Šioje ištraukoje Marcelis aprašo kitą jam, kaip rašytojui, lemtingą įvykį, kai vieną kartą sušalusiam parėjus namo, mama pasiūlė liepžiedžių arbatos, kurios paprastai jis negerdavo, su mažųjų madlenų pyragaičiais. Prislėgtas niūrių dienos įspūdžių jis nenoriai ir mašinaliai pakėlė prie lūpų šaukštelį arbatos su įmerkту pyragaičio gabalėliu. Vos šaukštelio turinys pasiekė gomurį, jis krūptelėjo ir sukluso. Štai įvyko įvykis, kurį galime įvardyti kaip aukštesnės tikrovės, prilygstančios meilės išgyvenimui, patyrimą. Marcelis pasakoja, kad *be jokios priežasties* užliejo nepaprastas malonumas. Mums svarbu, kad šis įvykis nebuvo iš dalyvavimo sąvokoje žengimas į pasaulio įvykį, ką mes vadiname dekartiška arba priežastine įvykio samprata. Įvykis, atvirkščiai, įvyko nenumatyti ir nelauktai, kaip apreiškimas.

Šiurkšti priežastinė įvykio samprata numato galimybę priversti, kad pasaulyje įvyktų įvykis. Andre Bretonas pasakė, jog vaizduotė yra tai, kas turi polinkį tapti tikrove. Perfrazuojant Bretoną, šiurkščios įvykio sampratos atveju nutinka tai, kad vaizduotė, kuria subjektas numato pasaulio dalykų padėtis, virsta realybe, subjektui manipuluojant pasaulio dalykų padėtimis. O subtili įvykio samprata įvykį priima kaip likimą, kurio negalima įsivaizduoti ir numatyti. Jis tiesiog nutinka. Ir kaip tik dėl to, kad šio įvykio subjektas nenumatė, jis praturtina subjektą apreikšdamas vienietinę tiesą. Marceliui ši vienietinė tiesa tapo jo romanų ciklo rišančiąja idėja – prarasto laiko ieškojimas, kai nutikęs įvykis, lyg stumtelėtas biliardo rutulys, prisišaukia kitus įvykius, metaforiškai tarus, susidaužia su kitais biliardo rutuliais ir priverčia juos judėti. Marcelis, paragavęs arbatos su pyragaičiu, prisiminė, kad jį lygiai tokiu pat pyragaičiu ir arbata vaikystėje vaišino teta. Tas prisiminimas sukėlė viso vaikystės pasaulio prisiminimą. Šiam niekaip nenumatytam įvykiui Marcelis, tapęs rašytoju, išpareigojo ir praeities įvykių prisiminimą pavertė romanų rašymo metodu. Tad šis įvykis nutiko kaip apreiškimas likimo dovanos, kurios iš anksto Marcelis negalėjo įsivaizduoti ir numatyti.

Tikrasis įvykis yra tai, kas nutiko nenumatyti. Visada galima klausti, kodėl nutiko vienas ar kitas įvykis: grožio blyksnis, naujai sutiktas žmogus, į galvą šovusi netikėta idėja ar visuomenės pokytis?

Jam visada galima numatyti kokias nors priežastis ir įvykiui pritaikyti priežastines schemas, bet atidžiau įsižiūrėjus išaiškėja, kad priežasčių grandinė gali būti begalinė. Todėl, norint neišleisti įvykio slėpinio iš akių, reikia nutraukti priežasčių grandinę ir teigti, kad įvykis tiesiog nutiko, pasirodė. Jis tiesiog įvyko, ir nėra jokios priežasčių grandinės dedukcijos ar indukcijos. Įvykis pats per save radosi. Pasaulyje nutinka tiek daug įvykių, ir visi jie susipina į neatmezgamą mazgą, tad neišmintinga kalbėti apie įvykių priežastis, bet reikia kalbėti apie žmogaus, miesto, šalies, kultūros ar civilizacijos likimą. Tad Marceliui mamos parūpinta liepžiedžių arbata su mažųjų madlenų pyragaičiais, kurių skonis išvedė į prarasto laiko prisiminimų labirintą, buvo likimo dovana. Jos negalime paaiškinti taikydami priežastines psichologines, literatūrologines, sociologines, kultūrologines ar istorines schemas. Įvykiai nutikdami kuria žmogaus ar visos žmonių bendrijos likimą. Korektiškiausias santykis su įvykiu yra žvelgti į jį kaip į stebuklą, išvedantį anapus priežastinių schemų, redukcinių modelių ir leidžiantį smelktis į buvimo pasaulyje slėpinį.

Pozityvumas pasaulio atžvilgiu

Moderniosios filosofijos epochinis lūžis yra Kanto filosofijoje įvykęs daikto savaime nustūmimas į tolumą, pripažįstant, kad daiktas savaime yra nepažinus. Šis Kanto filosofijos lūžis įgijo dar didesnę masą ir pagreitį tolesnėje Hegelio filosofijoje, kuri panaikino daiktą savaime ir pripažino, kad sąmonei prieinamos tik pereinamosios duotys, kuriamos sąmonei atmetant pasaulį ir negatyviai judant savęs pačios įsisąmoninimo link. Hegelio neigimo ir negatyvumo filosofijai būdinga sava romantiška išmintis – pripažinimas, kad žmogų supanti tikrovė negali patenkinti giliausių ir esmingiausių žmogaus dvasinių poreikių, todėl lieka neigti šią tikrovę ir kurti savo tapatybę, atsiribojant nuo tikrovės ir brėžiant savo ribas per tikrovės atmetimą. Tačiau tai, kaip Hegelį perskaitė ir suprato Marxas, kuris *Feuerbacho tezėse* teigė, kad „filosofai pasaulį tik įvairiai *interpretavo*, esmė tačiau yra jį *keisti*“⁴, lėmė visą modernųjį sąmoningumą. Jis jau negali išvengti atsakomybės už pasaulio gamtos perdirbimą, vartojimą ir industrinį naikinimą, kurie tiesiogiai sukėlė ekologinę katastrofą. Tam, kad mūsų epochos sąmoningumas taptų ekologiškai jautrus ir priimtų atsakomybę už supantį pasaulį, reikia pakeisti mąstymo paradigimą: nuo negatyvumo pasaulio atžvilgiu pereiti prie pozityvumo. Pozityvumo sąvoką

⁴ Die Philosophen haben die Welt nur verschieden *interpretiert*; es kommt aber darauf an, sie zu *verändern*.

suprantame kaip opoziciją negatyvumo sąvokai ir pozityvumo nesiejame su pozityvizmo filosofine srove. Straipsnio autoriui pozityvumas pasaulio atžvilgiu yra etinė, o ne epistemologinė kategorija.

Taigi, norėdami gyventi harmonijoje su Gamta, turime keisti paradigmą. Mums reikia tikrovės paradigmos, kuri leistų gyventi gyvenimą be negatyvumo, nes negatyvumas kyla iš dualizmo tarp proto ir daiktų, kai protas siekia pajungti daiktus protui. Šis pajungimas yra daiktų naikinimas. Mums reikia tikrovės paradigmos, kuri išvengtų vaido tarp daiktų ir proto. Tam tikslui turime atmesti dualistinę tikrovės paradigmą, skylančią į mąstančiąją ir tįsiją substancijas, ir priimti monistinę tikrovės paradigmą, kuriai nebūdingas visą moderniąją filosofiją persmelkęs konfliktas tarp proto minčių ir pasaulio daiktų.

Sprendžiant šią problemą, verta prisiminti ir suaktualinti monistinę Spinozos filosofiją, kuriai kritikai daro priekaištą, kad jai trūksta negatyvumo sampratos, būdingos Hegelio filosofijai, tariamai pranašesnei už Spinozos filosofiją. Tačiau šis tariamas Spinozos filosofijos trūkumas virsta jos pranašumu, kai žvelgiama į šiandieninės epochos dvasią, kuri sako, kad negalima daugiau atsiriboti nuo pasaulio jį neigiant. Mūsų epochos uždavinys yra priimti ir pamilti pasaulį prisiimant už jį atsakomybę. Spinoza yra ne kritikos, pesimizmo, ironijos, neigimo ar atsiribojimo, bet džiaugsmo pasauliu filosofas. Jam džiaugsmą kelia Dievo, kuris yra Gamta, kontempliacija. Mes savo terminais pasakysime: kai, pereinant nuo proto sąvokų vienareikšmiškumo į dalyvavimą pasaulio daugiareikšmiškume, pradedama džiaugtis pasaulio neišsemiamu turtingumu, kurio įvykiai virsta nuostabos akimirkomis ir grožio blyksniais.

Etikos II dalies 40 teoremos 2 pastaboje Spinoza skiria tris pažinimo rūšis. Pirmoji yra iškreiptas daiktų pažinimas, kurį Spinoza vadina nuomone. Antrąją pažinimo rūšimi jis laiko pažinimą protu, remiantis bendrosiomis sąvokomis ir daiktų savybių adekvačiomis idėjomis. Mūsų terminais, antroji pažinimo rūšis yra pažinimas dalyvaujant proto sąvokoje. Trečioji pažinimo rūšis yra bendrosiomis sąvokomis nesutarpintas pažinimas, kurį Spinoza vadina intuityviuoju pažinimu. Sakant mūsų terminais, intuityvusis pažinimas yra tiesioginis dalyvavimas pasaulio daiktų tikrovėje, kai tarp sielos ir daiktų pasaulio neišsiterpia jokia intuiciją sutarpinanti sąvokos grandis ar kliūtis. *Etikos* V dalies 25 teoremoje Spinoza sako: „Aukščiausias sielos siekimas ir aukščiausioji dorybė – daiktų pažinimas trečiąja pažinimo rūšimi.“ *Etikos* autorius nevarioja pozityvumo termino, bet kalba apie adekvatų afekto (*affectus*) pažinimą. Jis padeda įveikti sielos pasyvumą, kurį sudaro ne-

adekvačios ir neaiškios afekto idėjos. R. Plečkaitis afektą verčia žodžiu emocija. Tad *Etikos* V dalies 15 teorema Plečkaičio vertime skamba taip: „Kas aiškiai ir tiksliai pažįsta save ir savo emocijas, tas myli Dievą, ir tuo labiau, kuo daugiau pažįsta save ir savo emocijas.“ Adekvatus savęs ir pasaulio daiktų pažinimas virsta Dievo, kuris drauge yra ir Gamta, meile. Įrodydamas šią teoremą Spinoza kalba apie džiaugsmą, kylantį iš Dievo kontempliacijos.

Spinoza įveikė kartezietiškos paradigmos dualizmą tarp gamtos ir mąstymo. Jo filosofijoje daugiau nėra konflikto tarp minčių ir daiktų, nes mąstoma ne iš dualistinės, bet iš monistinės paradigmos. Mintis ir daiktas (mąstymas ir tįsumas) nėra dvi skirtingos substancijos, kaip tai yra Descarteso filosofijoje, bet yra tą patį Dievą arba Gamtą išreiškiantys atributai. Adekvatus savęs ir pasaulio daiktų pažinimas trečiąja intuityvia pažinimo rūšimi išveda į dalyvavimą Dievo, arba Gamtos, tikrovėje. Spinoza kalba apie gyvenimą, kupiną džiaugsmo, kylancio iš Dievo, kuris tuo pat metu yra ir Gamta, kontempliacijos. Šiame negatyvumo stygiuje, kurį keičia džiaugsmas dėl supančios tikrovės, turime įžvelgti Spinozos didybę.

Išvados

1. Vakarų filosofijoje, nuo Platono einant per viduramžius prie moderniosios filosofinės paradigmos steigėjo Descarteso, vyravo dualistinis žmogaus ir pasaulio supratimas. Descartesui tikrovė skilo į mąstančiąją ir tįsiją substancijas. Žmogaus nemirtingoji dalis – siela – buvo tapatinama su mąstančiąja substancija. Tačiau tarp mąstančiosios ir tįsiosios substancijų žiojėjo neįveikiama riba. Gamtos daiktų pasaulis sielai, tapatinamai su mąstymu, buvo svetimybė, kurią reikia įvaldyti. Dualistinės žmogaus ir pasaulio sampratos pasekmė Vakaruose yra XX amžiuje įvykusi ekologinė katastrofa, kurios šaknys slypi jau graikų, ypač Platono, filosofijoje.

2. Tam, kad būtų sėkmingai įveikta ekologinė katastrofa ir ugdomas ekologinis sąmoningumas bei jautrumas, reikia pakeisti mąstymo paradigmą: vyravusį dualistinį žmogaus modelį, kuris sukelia vaidą tarp minčių ir daiktų bei sukuria minčių siekį nusavinti, keisti ir perdaryti daiktus, pakeisti monistiniu tikrovės modeliu, pagal kurį žmogus yra ne autonomiška būtybė gamtos atžvilgiu, turinti mąstominę gamtai svetimą sielą, bet žmogus yra neatsiejama jį supančio pasaulio ir gamtos dalis.

3. Galima skirti dekartišką priežastinę visatą, kurioje kiekvienas įvykis turi jį nulėmusią priežastį, ir nepriežastinę badjuišką visatą, kurioje įvykis yra pats savo elementas, draudžiamas būties ir nutin-

kantis anapus jos. Šiuo atveju įvykio priežastis yra slėpinys, kurio negalima paaiškinti sociologinėmis, istorinėmis, ekonominėmis ir kitomis priežastinėmis schemomis. Taip graikų demokratijos atsiradimas yra paslaptis, kurią įvairūs priežastiniai aiškinimai tik vulgarizuoja.

4. Bandant įveikti ekologinę katastrofą, darosi aktuali monistinė Spinozos filosofija. Filosofijos kritikai pastebi, kad šiai filosofijai stinga negatyvumo sampratos, kuri būdinga Hegelio filosofijai. Tačiau šis negatyvumo sampratos stygius yra Spinozos filosofijos pranašumas. Jo filosofijai būdingas pozityvumas pasaulio atžvilgiu. Spinoza ne neigia jį supančią tikrovę, bet siekia adekvatumo jos atžvilgiu. Spinozos santykiui su pasauliu būdingas džiaugsmas, kylantis iš Dievo, arba Gamtos, kontempliacijos. Spinoza džiaugsmingai priima pasaulio įvykius, o ne atsiriboja nuo jų, brėždamas savojo „aš“ ribas per supančios tikrovės atmetimą.

Literatūra

- Badiou A., 1988, *L'être et l'événement*. Paris: Seuil.
- Badiou A., 1998, *Court traité d'ontologie transitoir*. Paris: Seuil.
- Badiou A., 2003, *Saint Paul: the Foundation of Universalism*. Translated by Ray Braisser. Stanford: Stanford University Press.
- Cassin B., 1992, De l'organisme au pique – nique. Quel consensus pour quelle cité? // *Nos Grecs et leurs modernes*. Textes réunis par Barbara Cassin. Paris: Seuil. P.: 114–148.
- Davidson D., 2001, Actions, Reasons, and Causes. // *Essays on Actions and Events*. Oxford: Oxford University Press. P. 3–20.
- Descartes R., 1978, *Rinktiniai raštai*. Vilnius: Mintis.
- Hegel G. W. F., 2000, *Teisės filosofijos apmatai*. Vilnius: Mintis. Iš vokiečių kalbos vertė L. Anilionytė.
- Kant I., 2013, *Grynojo proto kritika*. Vilnius: Margi raštai. Iš vokiečių kalbos vertė R. Plečkaitis.
- Marx K., 1888, Thesen über Feuerbach. Interneto prieiga: http://www.mlwerke.de/me/me03/me03_533.htm. Žiūrėta: 2013. 09. 10.
- Russell B., 2007, Mathematical Logic as Based on the Theory of Types. // *Logic and Knowledge*. Nottingham: Spokesman.
- Proust M., 2013, *Prarasto laiko beiėškant. Svano pusėje*. Vilnius: Vaga.
- Spinoza B., 2001, *Etika*. Vilnius: Pradai. Iš lotynų kalbos vertė R. Plečkaitis.
- Wittgenstein L., 1995, Tractatus logico – philosophicus. Iš vokiečių kalbos vertė R. Pavilionis. // *Rinktiniai raštai*. Vilnius: Mintis.
- Парменид, 1989, // *Фрагменты ранних греческих философов*. Часть I. Москва: Наука. С. 274–297.